

Poticanje likovnog stvaralaštva djece s oštećenjem sluha

Sarapa, Ana

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:571666>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-22**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Ana Sarapa

POTICANJE LIKOVNOG STVARALAŠTVA DJECE S OŠTEĆENJEM SLUHA

Završni rad

Petrinja, rujan 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
(Petrinja)

Ana Sarapa

POTICANJE LIKOVNOG STVARALAŠTVA DJECE S OŠTEĆENJEM
SLUHA

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Svetlana Novaković

Petrinja, rujan 2024.

SAŽETAK

Tema ovog završnog rada je likovno stvaralaštvo djece s oštećenjem sluha predškolske dobi. Likovno stvaralaštvo ima mnogostruke dobrobiti, a ponajviše za djecu s oštećenjem sluha koja kroz likovno stvaralaštvo iskazuju svoje misli, osjećaje, odnosno sa umjetničkim i kreativnim jezikom komuniciraju sa svojom okolinom. Nedostatak osjetila sluha nikako nije prepreka u likovnom i kreativnom razvoju i obrazovanju djece s oštećenjem sluha, potrebni su pravilan pristup, poticajno okruženje i pravilan način komunikacije. Djeca s oštećenjem sluha imaju izoštrenu vizualnu percepciju kojom su zamijenili nedostatke slušne percepcije, upravo iz tog razloga uočavaju puno više detalja, pokreta koje njihovi čujućí vršnjaci ne primjećuju. Za potrebe rada odrađen je praktični dio s troje gluhe djece. Praktičnim radom obuhvaćena su djeca u dobi od 4 i 5 godina. Djeca su s radošću sudjelovala u likovnom stvaralaštvu, te su razvili osjećaj svoje važnosti i prihvaćenosti u društvu.

Ključne riječi: likovno stvaralaštvo, oštećenje sluha, komunikacija, znakovni jezik

ABSTRACT

The topic of this final work is the artistic creativity of preschool children with hearing impairment. Art creation has multiple benefits, especially for children with hearing impairment who express their thoughts and feelings through art creation, that is, communicate with their environment with artistic and creative language. The lack of the sense of hearing is by no means an obstacle in the artistic and creative development and education of children with hearing impairment, a proper approach, a stimulating environment and a proper way of communication are necessary. Children with hearing loss have a sharpened visual perception, which they used to replace the shortcomings of auditory perception, for this very reason they notice many more details, movements that their hearing peers do not notice. For the purposes of the work, a practical part was done with three deaf children. Practical work includes children aged 4 and 5. The children happily participated in art creation, and developed a sense of their importance and acceptance in society.

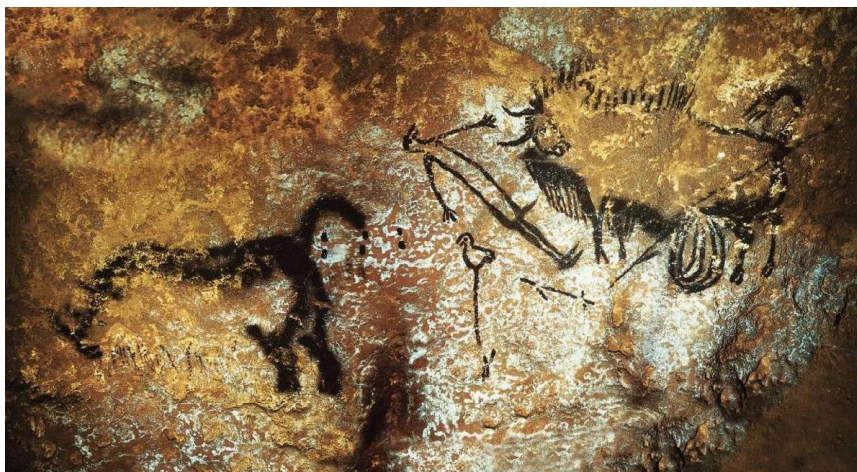
Key words: artistic creativity, hearing impairment, communication, sign language

Sadržaj

UVOD	1
1.Oštećenje sluha	2
1.1. <i>Gluhoća</i>	3
1.2. <i>Naglušost</i>	3
1.3. <i>Indikatori oštećenja sluha</i>	4
1.4. <i>Kako se odnositi prema djetetu s oštećenjem sluha</i>	4
2.Inkluzija	5
2.1. <i>Prilagodba okoline</i>	5
2.2. <i>Prilagodba komunikacije</i>	6
3.Likovna umjetnica s oštećenjem sluha – Slava Raškaj	9
4.Reggio pedagogija	11
4.1. <i>Reggio pristup u obrazovanju djece s oštećenjem sluha</i>	12
5. Likovno stvaralaštvo djece s oštećenjem sluha	14
6. Praktični dio završnog rada	16
6.1. <i>Likovne aktivnosti s djecom oštećena sluha</i>	16
7. ZAKLJUČAK	20
8. LITERATURA	21
9. PRILOZI	23

UVOD

Kroz cijelu povijest čovječanstva likovno stvaralaštvo je prožeto kao sastavni dio čovjekova života, nastalo je prije pojave prvih pisanih tekstova (prapovijesna umjetnička djela), izvrstan primjer su zidne slikarije iz spilja, rezbarije životinja na štapovima za bacanje, rezbarije od kamena. Likovno stvaralaštvo je imalo različitu namjenu, ritualnu, magijsku, prikaz iz svakodnevnog života, a od antičkih vremena kreativnost se tumači kao božji dar (Šarančić, 2013).

Slika 1. *Nosorog, ranjenik i bizon (oko 15.000 - 13.000 pr. Kr.)*

Likovno stvaralaštvo ima višestruke dobrobiti, povezana je s matematičkim konceptima (prostorni odnosi, simetrija, crte, oblici), sa znanostima (odnosi veličina, dokumentiranje patenata crtežima, teorija boja). Likovno stvaralaštvo potiče razvoj djetetovih likovnih kompetencija kao što su oblikovanje, percepcija, stvaranje; ali i razvijanje kompetencija (moralne vrijednosti, komunikacijske kompetencije, društvene vještine i mnoge druge), stjecanje znanja (Šarančić, 2013).

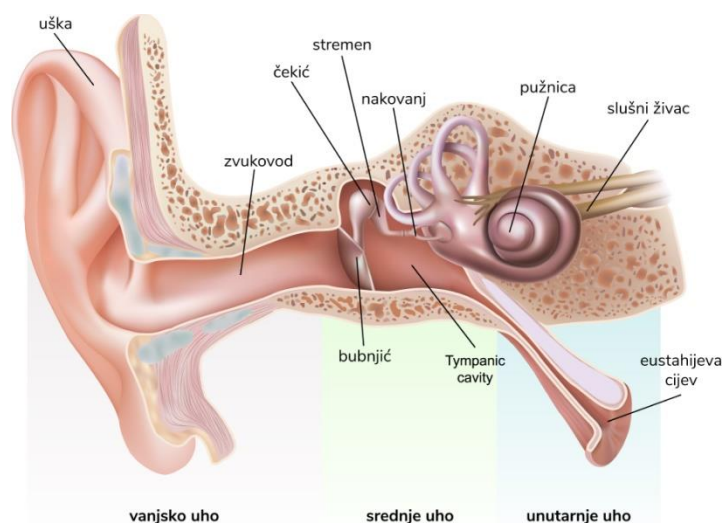
Likovno stvaralaštvo kod djeteta predškolske dobi potičemo djetetovim istraživanjem svijeta oko sebe, jačanjem djetetove sklonosti da promatra i uočava detalje, osnaživanjem djetetove umjetničke sposobnosti, poticanjem na korištenje raznovrsnih materijala i mogućnostima izražavanja (Slunjski, 2013).

Pozitivni učinak likovnog stvaralaštva na djecu predškolske dobi prepoznali su mnogi i pokrenuli programe za dječje izražavanje kreativnosti i mašte. Neki od njih su Reggio pedagogija, Loris Malaguzzi – program „*The Hunderd Languages of Children*“.

Dijete s oštećenjem sluha ima specifične probleme s komunikacijom, pa time i interakcijom s drugom djecom. Djetetovo likovno stvaralaštvo, njegov crtež kao sredstvo komunikacije, odražava njegovu svijest o društvenom okruženju i projiciranje sebe u okolni svijet (Kovačević, Đoković, 2023).

1.Oštećenje sluha

Sluh je jedno od pet ljudskih osjetila. Slušni sustav je sustav organa koji imaju zajedničku funkciju i glavnu zadaću u organizmu, a to je osjet sluha. Slušni sustav se sastoji od uha, živčanih puteva i centara za sluh koji se nalaze u mozgu.

Slika 2. Prikaz dijelova uha

Oštećenja sluha mogu nastati od začeca do staračkih dana, a dijelimo ih u tri skupine:

- prenatalni (prije rođenja) – oko 60% oštećenja nastaje u razdoblju prije rođenja (50% uzrokuju nasljedni činitelji, a 10% različite bolesti i trovanja majki u trudnoći)
- perinatalni (za vrijeme samog poroda i 2 tjedna nakon rođenja) – oko 10% svih oštećenja nastaje za vrijeme poroda

- postnatalni (poslije rođenja u svim životnim dobima) – oko 30% oštećenja nastaje nakon rođenja, kao posljedica gnojnog meningitisa, neliječenih upala srednjeg uha, mehaničkih povreda, izloženosti prejakoj buci i sličnome (Zrilić, 2013).

Prema stupnju oštećenosti, odnosno po težini oštećenje sluha dijelimo na gluhoću i naglušost. Bradarić-Jonjić i Mohr (2010) navode razliku između naglušosti i gluhoće, kod naglušosti osobe većinu informacija primaju slušanjem, što gluhe osobe ne mogu te se u komunikaciji oslanjaju na čitanje s usana ili korištenje slušnog aparata.

1.1. Gluhoća

Gluhoća je potpuni nedostatak sluha, to znači da je oštećenje sluha veće od 91dB. Postoje dvije vrste gluhoće: stečena i urođena. Stečena gluhoća je ona gluhoća koja je nastala oštećenjem unutarnjeg uha uslijed šarlaha, meningitisa, tuberkuloze ili neke druge bolesti. Dok je urođena gluhoća nastala naslijeđenim osobinama, prijevremenim rođenje djeteta ili određenim sindromima.

Što se tiče samog govora postlingvalno gluhe osobe su u znatnoj prednosti, budući da su govoreni jezik usvojile prije gubitka sluha putem slušanja i imaju stečenu fonološku i lingvističku kompetenciju. Prelingvalno gluhe osobe su u težem položaju, budući da one fonološku i lingvističku kompetenciju trebaju tek steći (Bradarić-Jončić, 1997).

1.2. Naglušost

Naglušost ili djelomična gluhoća je gubitak sluha manji od 91 dB. Ovisno o tome radi li se o manjem ili većem oštećenju sluha naglušost može biti lakša, umjerena ili teška. Najčešće se naglušost javlja ulaskom u treću životnu dob, ali i ranije kada može biti uzrokovana čestoj izloženosti glasnim zvukovima.

1.3. Indikatori oštećenja sluha

Često su roditelji (skrbnici) u nedoumici gubi li dijete sluh ili jednostavno odbija slušati, uživa u svome svijetu.

Djetetov gubitak sluha možemo prepoznati ako ono :

- Ne reagira na govor i zvukove
- Pojačava jačinu zvuka na televizijskom prijammiku
- Ima poteškoće u telefonskom razgovoru
- Nepravilno govori ili kasni u govornom razvoju za svoju dob
- Često traži da mu se ponovi ono što je izrečeno ili ne razumije izgovorene riječi i rečenice
- Na pitanja i upute ne reagira ispravno
- Pokazuje poteškoće u ponašanju, ima problema s učenjem
- Ima česte upale uha (Hrvatski savez gluhih i nagluhih, 2023).

1.4. Kako se odnositi prema djetetu s oštećenjem sluha

Roditelji (skrbnici) trebaju prihvatiti djetetovo oštećenje sluha i prilagoditi se novom načinu života. Najvažnija stvar je naučiti kako komunicirati s djetetom, pa i samo dijete naučiti koristiti znakovni jezik. Uključiti se u lokalnu udrugu gluhih i nagluhih i bez ustručavanja zatražiti podršku. Upoznati rodbinu i prijatelje s potrebama djeteta i pokazati im pravilnu komunikaciju s njim, a najvažnije od svega jest uključiti dijete u sve obiteljske i društvene aktivnosti.

U slučaju da dijete koristi slušno pomagalo redovito mijenjati baterije i pravilno čuvati kada nije u upotrebi, govoriti razgovijetno i polako, bez vikanja, gledati dijete u lice. Naučiti dijete da razgovara o svojim potrebama, na primjer da bez ustručavanja kaže kada slušno pomagalo prestane raditi ili da mu se ponovi nešto što nije čulo ili razumjelo (Hrvatski savez gluhih i nagluhih, 2023).

2. Inkluzija

Inkluzija djece s oštećenjem sluha u ranom i predškolskom obrazovanju pruža im mogućnost da budu uspješni u društvenim interakcijama koje vode uspjehu u daljem životu. Inkluzija stvara osjećaj prihvaćenosti i uključenosti u društveni život okoline, bolju pripremu za školu. Prema autoricama Dulčić i Kondić (2002) odgojno-obrazovnu inkluziju možemo sagledavati na tri razine:

1. *Fizička inkluzija* ostvaruje se uklanjanjem fizičke udaljenosti između djece s oštećenjem sluha i djece bez oštećenja sluha
2. *Funkcionalna inkluzija* podrazumijeva zajedničko ostvarivanje nekih aktivnosti, viša razina
3. *Socijalna integracija* ostvaruje se u međusobnim kontaktima i u komunikaciji

Prema Ivasović i Andrijević-Gajić (2008) djeca s oštećenjem sluha imaju pravo na obrazovanje na znakovnom jeziku i obrazovnog prevoditelja tijekom pohađanja redovnih odgojno-obrazovnih ustanova. Obrazovni prevoditelj ima značajnu ulogu u inkluziji djece s oštećenjem sluha, a njegova uloga je uspješna razmjena informacija između djeteta s oštećenjem sluha i čujuće okoline, odnosno svakodnevno prevođenje s govornog na znakovni jezik i obrnuto.

Odgojno-obrazovne ustanove sve više prilagođavaju metode, didaktički materijal, programe i strategije rada, time odgovaraju na potrebe djece s oštećenjem sluha. Prilagodбом sredstava, sadržaja, metoda i zahtjeva odgojno-obrazovni djelatnici osiguravaju što kvalitetnije obrazovanje za sve (Dulčić, Pavičić Dokoza, Bakota, Šimunović, Košćec, 2013).

Važne stavke u inkluziji djece s oštećenjem sluha su prilagodba okoline i prilagodba komunikacije s ciljem što pristupačnijeg obrazovnog i pedagoškog sadržaja.

2.1. Prilagodba okoline

Prilagodba okoline podrazumijeva razumnu prilagodbu prostora za djecu s oštećenjem sluha. Prostorija treba biti dobro osvijetljena, a pozadinska buka, koliko je to moguće, biti što manja ili osigurati mirno mjesto za razgovor i igru s djetetom. Za djecu koja koriste slušno

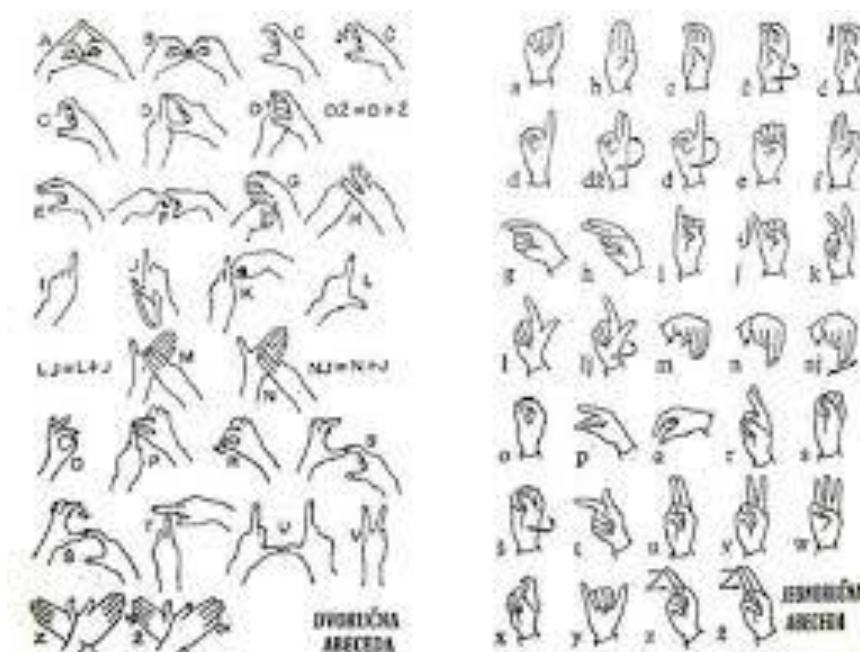
pomagalo od iznimne je važnosti sustav induktivne petlje, ono omogućuje slušanje zvukova bez smetnji.

2.2. Prilagodba komunikacije

U razgovoru s djetetom oštećena sluha lice treba biti osvjetljeno, u istoj razini s djetetom i gledanje ravno u dijete. Govor treba biti u okvirima normalnog, ni prebrzo ni presporo, uz djetetu poznate pojmove.

Znakovni jezik je za djecu s oštećenjem sluha najprirodniji način komunikacije. Njima je znakovni jezik prvi jezik, a redovni odgojno obrazovni sustav nije dovoljno pripremljen za rad s takvom djecom. Odgajatelji bi trebali proći seminare stručnog usavršavanja i upoznati se s osnovnim pojmovima hrvatskog znakovnog jezika. Neke od udruga koje organiziraju seminare su Hrvatsko društvo prevoditelja znakovnog jezika i Hrvatski savez gluhoslijepih osoba „Dodir“.

Hrvatski znakovni jezik je izvorni jezik gluhih i gluhoslijepih osoba, neovisan je o jeziku čujućih osoba i ima svoja gramatička pravila. Kao dodatna pomoć u komunikaciji koriste se dvoručna i jednoručna abeceda, te titlovanje ili daktilografija.

Slika 3. Dvoručna i jednoručna abeceda

Djeca oštećena sluha koriste različite oblike manualne komunikacije :

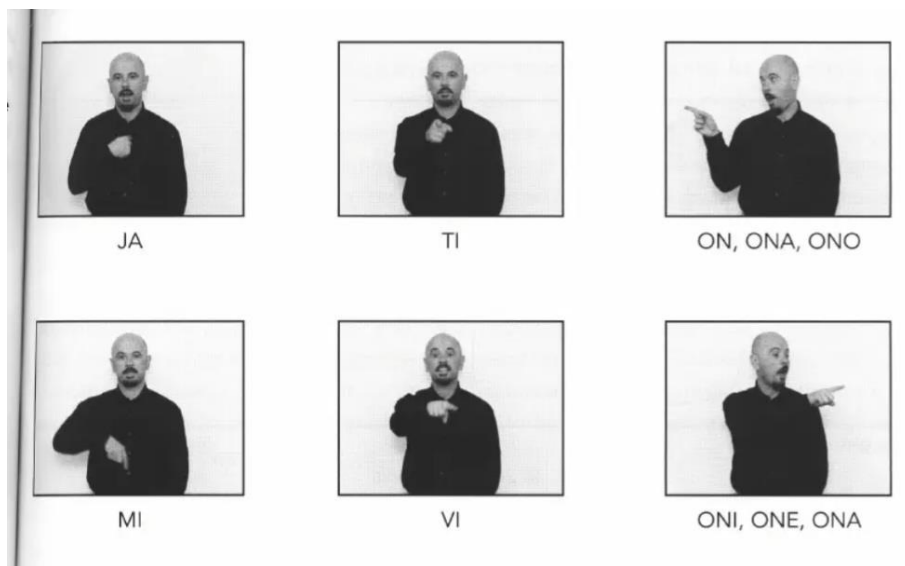
- ručne abecede
- znakovni jezik – izvorni znakovni jezici svih nacionalnih manjina gluhih, u našem slučaju hrvatski znakovni jezik
- oralno-znakovna komunikacija

Ručne abecede predstavljaju spori način komuniciranja, 3 puta sporija manualna forma glasovnog govora (oko 60 riječi u minuti). Iz tog razloga ručne abecede imaju ulogu pomoćnog sredstva u komunikaciji (neologizmi, osobna imena, stručni izrazi i slično). Postoje jednoručna (daktilologija) i dvoručna (hirologija) abeceda. Broj znakova u ručnoj abecedi jednak je broju slova u abecedi svakog jezika, budući da svi jezici nisu jednaki i nemaju jednak broj slova u abecedi, tako ni ručne abecede u svim jezicima nisu jednake, nego se razlikuju po broju i obliku znakova (Bradarić-Jončić, 2000).

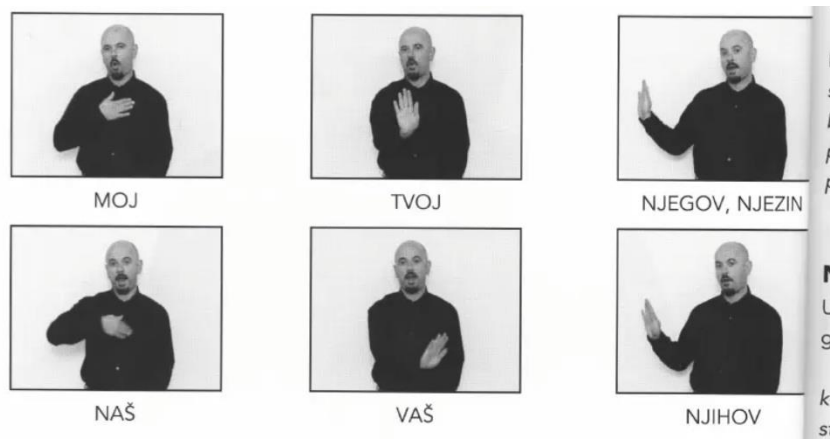
Znakovni jezik je jezik s vlastitim gramatičkim pravilima, nije jednak gramatičkim pravilima jezika čujuće zajednice. Kod prelingvalno gluhih osoba s nasljednom gluhoćom u nekoliko generacija nalazimo najizgrađeniji znakovni jezik. U povijesti se smatralo da je znakovni jezik primitivni jezik koji nema svoju gramatiku, pa je time obilježen kao manjevrijedan jezik (Bradarić-Jončić, 2000). U znakovnom jeziku važni su oblik šake, orijentacija dlana, mjesto izvođenja, kretanja znaka i mimika lica. Danas je znakovni jezik, prepoznat i priznat kao jezični sustav. Hrvatski znakovni jezik priznat je 2015. godine kao izvorni jezik gluhe i gluhoslijepe zajednice.

Oralno-znakovna komunikacija je komunikacija u kojoj je govoreni jezik istovremeno popraćen znakovima iz znakovnog jezika. Znakovni jezik koji se koristi u ovoj vrsti komunikacije ne predstavlja potpuni jezični sustav budući mu je oduzeta gramatika, znakovi slijede red riječi i gramatiku govorenog jezika (Bradarić-Jončić, 2000).

Uz sve navedene oblike prilagodba u komunikaciji može se provesti i osiguravanjem stručnog komunikacijskog posrednika. Stručni komunikacijski posrednik je osoba koja pruža komunikacijsku potporu djeci oštećena sluha u komunikaciji s okolinom (Pravilnik o pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima, NN 22/20).

Slika 4. Osobne zamjenice

Slika 5. Posvojne zamjenice

3.Likovna umjetnica s oštećenjem sluha – Slava Raškaj

Jedna od najvažnijih predstavnica osoba oštećena sluha u likovnom stvaralaštvu je slikarica Slava Raškaj. Slava Raškaj se rodila 1877. godine, nedaleko rijeke Kupe, u malenom gradu Ozlju. Bila je gluha, stoga joj je bilo teško naučiti govoriti s lakoćom kao djeci koja čuju. Možda je upravo to i bio razlog da se Slava u djetinjstvu lakše izražava slikama nego riječima.

Školovala se u Beču, u Zavodu za gluhonijemu djecu gdje je naučila čitati s usana, radi lakše komunikacije s ostalim čujućim osobama, naučila je čitati, pisati i računati, ali najviše je voljela crtati. Nakon školovanja Slava se vratila u rodni Ozalj, vratila se šetnjama prirodom, promatrala je cvijeće, procvjetala stabla jabuke, snijeg. Očima je upijala svu prirodu koju je kasnije uz pomoć kista pretočila na papir. Njezina ljubav prema likovnoj umjetnosti ju je odvela u Zagreb, u Školu za primijenjenu umjetnost, gdje ju je podučavao i slikar Bela Čikoš – Sesija. Vrlo mlada Slava je po prvi puta sudjelovala na velikoj izložbi – izložba *Društva hrvatskih umjetnika* 1898.godine kada joj se ostvarila njena najveća želja da postane slikarica. Najviše je voljela slikati u tehnici akvarela, no naučila je slikati pastelama i uljanim bojama. 1899. godine Slava se konačno vraća u Ozalj gdje u zimskom periodu provodi vrijeme slikajući akvarele po najvećoj zimi, tada nastaju njezini najljepši akvareli sa zimskim motivima. 1906.godine Slava je nakon teške bolesti umrla vrlo mlada, sa samo 29 godina (Lovrenčić, 2019).

Sve neizgovorene riječi, svu glazbu i zvukove koje nije mogla čuti Slava Raškaj je kistom pretočila u svoje slike. Njeni akvareli predstavljaju najviši domet hrvatskog akvarelnog slikarstva krajem 19. i početkom 20. stoljeća.

Slika 6. *Slava Raškaj*

Slika 7. *Kruške (oko 1885.)*

Slika 8. *Lopoči (1899.)*

Slika 9. *Stablo u snijegu*

4. Reggio pedagogija

U Reggio pedagogiji odgajatelj ima vrlo važnu ulogu pri upoznavanju posebnosti svakog pojedinog djeteta, upoznavanju njegovih misli, osjećaja, interesa. Važna uloga odgajatelja je u stvaranju i preoblikovanju prostora, osmišljavanju bogatog okruženja na način koji potiče djetetovu radoznalost, opažanje i želju za istraživanjem. Odgajatelj djetetu treba dati mogućnost da postavlja što više pitanja i samo dođe do mogućih rješenja, a u provođenju aktivnosti odgajatelj ima ulogu poticatelja nezavisnosti i samostalnosti djeteta. U svim aktivnostima odgajatelj slijedi dijete, a ne plan (Maksimović, 2013).

Prostor kao „treći odgajatelj“, sa svim potrebnim sadržajima od iznimne je važnosti za poticanje djetetovog opažanja i istraživanja. Prostor treba zadovoljiti tri osnovna zahtjeva: *kretanje*, *neovisnost* i *interakcija*. Prostor se organizira na način da su sve prostorije međusobno povezane pomoću kliznih vrata, pokretnog namještaja, staklenih zidova. Za

likovno stvaralaštvo, osim što su organizirani zasebni ateljei, postoje i mini-ateljei koji pružaju mogućnost za samostalno umjetničko izražavanje (Maksimović, 2013).

U Reggio pedagogiji naglasak je na brižnom dokumentiranju dječjeg rada (crtež, slika i sl.). Osim što dokumentiranjem odgajatelj prati djetetov napredak i razvoj, upoznaje dijete, načine na koje razmišlja, njegovo razumijevanje i znanje, odgajatelj poručuje djetetu da su njegovi radovi cijenjeni i omogućava roditeljima što bolji uvid u dešavanjima u vrtiću (Maksimović, 2013).

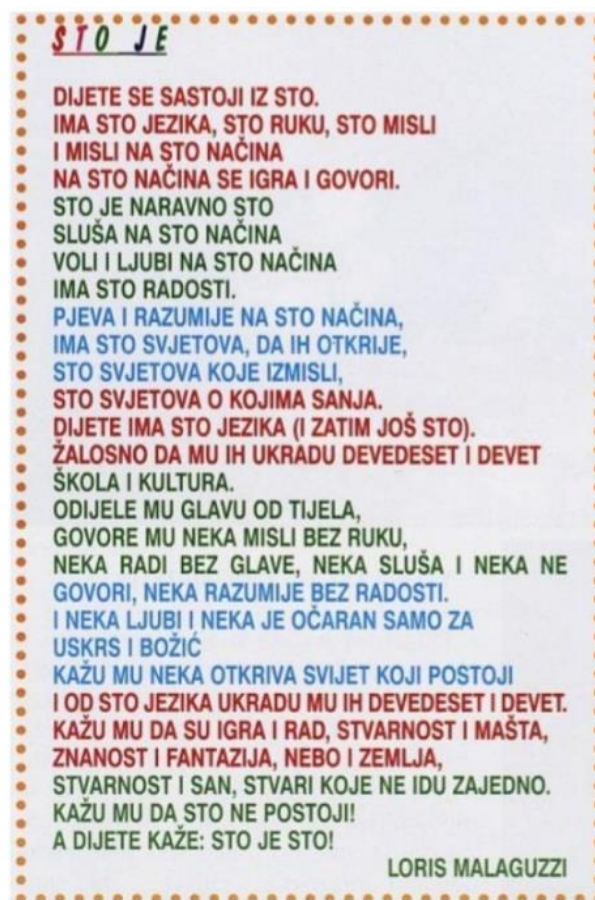
4.1. Reggio pristup u obrazovanju djece s oštećenjem sluha

Reggio pristup obrazovanju oslanja se na teoriju kognitivnog razvoja J. Piageta i teoriju socijalnog učenja L. Vygotskog, teorije koje dovode do pristupa obrazovanju koji je usmjeren isključivo na dijete. Upravo usmjerenost na dijete zadovoljava potrebe djeteta s oštećenjem sluha u odgojno obrazovnoj skupini, a koje najčešće ima širok raspon vještina i sposobnosti (Mitchiner, Batamula, Kite, 2018).

Kroz povijest, pa i u današnje vrijeme, gluho dijete se smatralo i smatra nesposobnim bićem koje nije u mogućnosti kritički promišljati, nije u mogućnosti usvajati nova znanja i vještine, nije u mogućnosti komunicirati s okolinom, što dovodi do manje angažiranosti odgojno obrazovnih stručnjaka. Međutim, stvarnost je upravo suprotna. Gluho dijete je znatiželjno, ima puno pitanja, zanima ga koji je cilj, tijek i razlog odabira aktivnosti, zanima ga koji će se materijali koristiti u provođenju aktivnosti i slično. Problem nastaje kada druga osoba treba odgovoriti na sva postavljena pitanja, dakle ovdje vidimo da nije problem u djetetu, nego u nedovoljno obrazovanoj okolini za rad s njim. Jedina teškoća za gluho dijete prilikom sudjelovanja u aktivnostima je ta da nije u mogućnosti istovremeno komunicirati i provoditi aktivnost, ono mora zastati i pogledati osobu s kojom komunicira, bilo da čita s usana ili govori znakovnim jezikom, dok čujuće dijete bez problema istovremeno i komunicira i provodi aktivnost. Upravo zato je Reggio pedagogija važna u odgojno obrazovnom sustavu, usmjerena je isključivo na gluho dijete, gleda ga kao na sposobno biće i time daje veliki poticaj i stvara visoka očekivanja za njegovo obrazovanje (Mitchiner, Batamula, Kite, 2018).

Dijete s oštećenjem sluha uči kroz istraživanje svoga okruženja, a za slobodno izražavanje svojih misli koristi „stotinu jezika“ koje uključuje likovno stvaralaštvo (slikanje, crtanje) i izražavanje znakovnim jezikom (Mitchiner, Batamula, Kite, 2018).

Idejni začetnik Reggio pedagogije Loris Malaguzzi smatra da dijete posjeduje „sto jezika“ i izražava se na stotinu različitih načina, a misli Malaguzzia o stotinu djetetovih jezika najbolje se vide u njegovoj pjesmi.

Slika 10. *Sto jezika djeteta prema Malaguzziu, Rigatti, Z. (2000.), str.11.*

5. Likovno stvaralaštvo djece s oštećenjem sluha

Likovna kultura je odgojni predmet koji se temelji na vizualnoj percepciji (Košćec Bousfield, 2014) . Likovni rad poboljšava vještine opažanja (zapažanje u odnosu veličina, nijansi boja, svjetla i sjene). Vizualnim stvaralaštvom djeca su sposobnija izraziti emocije i misli (Šarančić, 2013). Djeca od najranije dobi realiziraju svoje kreativne potencijale kroz likovnu umjetnost (vizualno-prostorna inteligencija, estetska percepcija, mašta). Likovnim stvaralaštvom dijete istražuje i objašnjava svoj unutarnji svijet i onaj koji ga okružuje (Novaković, 2014). Dječji likovni radovi su poruke koje su djeca izradila spontano, predstavljaju njihove želje, snove, strahove, maštu. Dječje stvaralaštvo je izraz slobodnog mišljenja, zapažanja, nešto što je doživljeno ili zamišljeno (Brešan, 2008).

Dječje likovno stvaralaštvo povezano je s dječjom igrom, dijete likovno stvaralaštvo doživljava kao jednim oblikom igre. Djeca se igraju materijalom, istražuju njegove mogućnosti oblikovanja, eksperimentiraju različitim tehnikama. Poticanje dječjeg stvaralaštva počinje od dostupnosti likovnih materijala i svakodnevnim uvođenjem djece u svijet likovne umjetnosti.

Djeca s oštećenjem sluha "čuju" rukama, imaju svoj izraz koji se neprestano razvija, a vizualna percepcija im je izoštrena. Likovna kultura djecu s oštećenjem sluha podučava samopouzdanju, samodisciplini, učenju praktičnog rada, izražavanju divergentnog mišljenja (Duvnjak, 2015). Gluhom djetetu treba dozvoliti da samo istraži i usavrši svoje mogućnosti (Košćec Bousfield, 2014).

Likovnim stvaralaštvom potičemo dječju kreativnost koja je važna za njihovo daljnje obrazovanje. Djeca s oštećenjem sluha svojim pokretima i gestama najlakše izražavaju svoje doživljaje, osjećaje, misli, a likovnim stvaralaštvom kreativno pretoče na list papira, oblikovanjem skulptura od gline, plastelina, savitljive žice i drugih materijala. Poticanjem kreativnosti potičemo razvoj likovnog jezika. Slunjski (2013) navodi da je likovni jezik djece od iznimne važnosti. Likovnim jezikom, na vrlo specifičan način, djeca izražavaju svoje unutarnje biće, poimanje sebe i svijeta oko sebe. Često je likovni jezik i jedini način na koje dijete izražava svoje misli i osjećaje , iz tog razloga dijete ne poučavamo kako da crta jer tim postupkom „gušimo“ djetetovu kreativnost.

Kroz likovno stvaralaštvo upoznajemo djecu s oštećenjem sluha na način da ih tokom procesa likovnog izražavanja promatramo, slušamo što nam govore i što nam njihovi crteži

govore. Upoznajemo dječje misli, što ih zanima, što vole i što ne vole. Odgajatelj mora preuzeti ulogu arhitekta koji projektira jedinstvene mogućnosti za učenje (Kostelnik, Onaga, Rohde i Whiren, 2002). Djeca s oštećenjem sluha najbolje uče oslanjajući se na vizualizaciju, promatranje i interakciju, a odgajatelj „arhitekt“ prilagođava program kako bi se prilagodio dječjim posebnim potrebama. Važna uloga odgajatelja u likovnom stvaralaštvu je stvarati poticajna okruženja, davati djeci mogućnost izbora načina na koji će se likovno izražavati, usmjeriti se na važnost igre kao poticaj za likovno stvaralaštvo.

Prilikom likovnog doživljavanja umjetničkog djela i likovnog izražavanja predškolska djeca s oštećenjem sluha se uvode u stvaralačke procese. Promatranje i doživljavanje umjetničkog djela poseban je doživljaj za djecu s oštećenjem sluha, do najsitnijih detalja promatraju umjetničko djelo, izoštrena im je vizualna percepcija. Umjetničko djelo predstavlja izvor novih likovnih i kompozicijskih elemenata za izražavanje i stvaranje (Petrač, 2015). Vizualni motivi i reprodukcije umjetničkih djela nude vizualne informacije koje za djecu s oštećenjem sluha mogu imati veliku ulogu u učenju i komunikaciji (Košćec Bousfield, 2014).

Sama organizacija likovne kulture u predškolskom odgoju trebala bi se provesti u etapama koje se logički nadograđuju i dinamično izmjenjuju, te ona mora biti istraživačka. Osjetilnim podražajima kao što su opipavanje, promatranje kroz igru i verbalizaciju djeca s oštećenjem sluha sadržaj povezuju s postojećim znanjima, stavljaju ga u kontekst i usvajaju nova znanja. Na ovaj način povezuju se osjetilna, kognitivna i motorička iskustva što dovodi do kvalitetnije komunikacije s okolinom (Košćec Bousfield, 2014).

Likovno izražavanje potiče djetetovu samostalnost i individualnost. Kroz likovno izražavanje dijete ima punu slobodu u izboru sadržaja i likovnih tehnika.

6. Praktični dio završnog rada

U suradnji s roditeljima djece oštećena sluha, a da su pritom i sami roditelji osobe oštećena sluha, prikupila sam važne podatke o prilagodbi njihove djece u vrtiću. Kada sam u razgovoru objasnila koja je tema mog završnog rada bili su oduševljeni. Njihovi su komentari vezani uz nedovoljno empatije za gluhe osobe i želju da se u javnosti što više govori o njihovom problemu („Njihov invaliditet se ne vidi, pa ga niti nema! „, jedan od roditelja), ali i o njihovim sposobnostima. Kao i svaki roditelj žele za svoju djecu bolji svijet, svijet u kojemu neće biti marginalizirani.

Djeca s kojom sam provela praktični dio Završnog rada su dva dječaka, 4 godine, rođeni iz blizanačke trudnoće, od rođenja gluhi (E.H. i T.H.) i jedan dječak, 5 godina, (M.R.) od rođenja gluh. Komunikaciju sam provela na hrvatskom znakovnom jeziku, njima prirodnom načinu komunikacije.

Svo troje djece ostvarili su pravo na korištenje stručnog komunikacijskog posrednika u vrtiću. U početku prilagodba nije bila lagana, ostala djeca u skupini su bila zbunjena komunikacijom dječaka na znakovnom jeziku i njihovom nemogućnošću kontroliranja visine vlastitog glasa. S vremenom su se svi u skupini međusobno prilagodili, i to ne samo djeca nego i roditelji. Dječaci su oduševljeni zajedničkom igrom, likovnim stvaranjem i novim prijateljima, te s radošću iščekuju svaki odlazak u vrtić.

6.1. Likovne aktivnosti s djecom oštećena sluha

Razgovor s braćom blizancima E.H. i T.H. započela sam pitanjima što ih najviše usrećuje. Iako su još mali, njihovi odgovori su pokazali koliko su jednostavni i skromni. njih najviše vesele njihovi veliki psi i ptičice koje hrane u kućici na drvetu. Jako su tužni što nisu stalno u svojoj kući, nego samo na kratko, teko toliko da obiđu svoje ljubimce. Kuća im je jako nastradala u potresu i čekaju obnovu, ali dječaci je to predugo i teško. U razgovoru s majkom dječaka saznajem da je njihovo dvorište glavni motiv koji se provlači kroz sve njihove crteže. To im je nada da će se što prije vratiti u svoj dom.

Nakon razgovora sam im ponudila papir, bojice, olovke, pastele i vodene boje i rekla da crtaju što god im njihovo srce govori. Bez previše razmišljanja uzeli su bojice, stavili svoje ručice na papir i zamolili da im pomognem napraviti otiske dlanova. Nakon toga su vrijedne ručice bojale lišće i crtale travu, nedugo poslije toga mole majku da im pomogne nacrtati njihovu kuću i kućicu za ptice s jednom malom ptičicom. Pitala sam ih zašto sami ne pokušaju, nisu htjeli, smatraju da bi bilo ružno i slika ne bi bila lijepa. Rekla sam da će slika svakako biti lijepa i ogledalo njihovog rada, međutim nisu se dali smesti, ponovo su molili majku da im pomogne.

Kroz razgovor sam doznala da roditelji pripomognu oko crtanja kod kuće, a stručni komunikacijski posrednik, čija je uloga olakšati komunikaciju između gluhe djece i čujućih vršnjaka i odgajatelja, pomaže oko crtanja u vrtiću. Iz tog razloga su se djeca naučila da im odrasli dovršavaju njihove crteže. Iz crteža se može vidjeti što braća vole, što im nedostaje i koje su im želje. Iako kod obojice postoji velika volja za likovnim izražavanjem, smatram da bi se trebalo više poraditi na njihovom samostalnom likovnom izričaju i poticanju kreativnosti.

Slika 11. *Kuća, drvo i dvorište* T.H. 4 god.

Slika 12. *Kućica za ptice, drveće i dvorište* E.H. 4 god.

Razgovor s trećim dječakom započela sam pitanjima što voli, što ga veseli. Bez previše razmišljanja je odgovorio kako voli svog malog psa, koji ima 4 mjeseca. Pas mu je najbolji prijatelj, djeca u susjedstvu nisu zainteresirana za igru s dječakom zbog njegove gluhoće, iz tog razloga roditelji su kupili kućnog ljubimca koji mu pravi društvo kada nije u vrtiću. Na pitanje što voli crtati odgovorio je da voli crtati sve, a najviše bubamaru i dugu.

Kada sam na stol stavila papir odmah je započeo s crtanjem bubamare, a nakon toga i duge. Dječak je svoje uratke napravio sam, kako on kaže, sve voli napraviti samostalno. Koristi cijeli prostor na papiru, promišlja o bojama koje će koristiti i zorno prikazuje onako kako je vidio i doživio bubamaru u svom dvorištu i dugu koju je gledao na terasi. Na pitanje zašto bubamara ima toliko nogu, odgovorio je da bubamara trči po travi, bježi od njegovog psića i gleda prema suncu s osmijehom na licu. Duga se na nebu druži s oblacima i jednim srcem. Tijekom cijelog procesa slikanja dječak je komunicirao objašnjavajući što slika i koje boje koristi.

Dok sam promatrala dječaka u likovnoj aktivnosti primijetila sam da uživa u svom likovnom stvaralaštvu, da ga ono opušta i stvara osjećaj ugone.

Slika 13. *Bubamara* M.R. 5 god

Slika 14. *Duga* M.R. 5 god.

7. ZAKLJUČAK

Djeca s oštećenjem sluha imaju jednake intelektualne sposobnosti kao i njihovi čujućí vršnjaci, uz kvalitetnu komunikaciju i kvalitetno osmišljen plan i program rada u likovnoj kulturi ona mogu iskoristiti sav svoj potencijal. Kroz likovno stvaralaštvo djeca s oštećenjem sluha upoznaju svoje sposobnosti i grade svoje samopouzdanje. Likovni izričaj omogućuje djeci oštećena sluha da na papiru ili kroz skulpturu (gline, plastelin, savitljiva žica) iznesu svoje emocije, misli, svoj unutarnji svijet. Uz pomoć likovne umjetnosti djeca komuniciraju sa sobom i okolinom. Vizualna percepcija djece s oštećenjem sluha izoštreana je do te mjere da ona zamjećuju i najsitnije detalje u svakom pokretu, držanju tijela, izrazu lica i različite nijanse boje u svome okruženju. Stoga ne čudi da su u većini primjera njihova likovna stvaralaštva prepuna detalja, koja njihovi čujućí vršnjaci ne vide. Da bi se potaknuo sav njihov potencijal, potreban je pravilan pristup i komunikacija, što znači veću angažiranost odgojno obrazovnih stručnjaka.

8. LITERATURA :

1. Bradarić-Jončić, S. (1997). Vizualna percepcija govora i gluhoća. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 33 (2), 119-132, dostupno 19. srpnja 2024.; <https://hrcak.srce.hr/file/149072>.
2. Bradarić-Jončić, S. (2000). Manualna komunikacija osoba oštećena sluha. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 36/2., 123-134.
3. Bradarić-Jončić, S. i Mohr, R. (2010). Uvod u problematiku oštećenja sluha. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 53 (2), 55-62, dostupno 19. srpnja 2024.; <https://hrcak.srce.hr/file/120442>.
4. Brešan, D. (2008). *Dječja likovna kreativnost*. Osijek: Učiteljski fakultet u Osijeku.
5. Dulčić, A., Kondić, Lj. (2002). *Djeca oštećena sluha*. Zagreb: Alinea.
6. Dulčić, A., Pavičić Dokoza, K., Bakota, K.; Šimunović, Z., Košćec, G. (2013). *Od teškoća do Kaleidoskopa mogućnosti*. Zagreb: ArTresor.
7. Dulčić, A. i Pavičić Dokoza, K. (2014). Djeca s teškoćama sluha, slušanja i govora. U: Bakota, K. (ur.). *Čujete li razliku?: Priručnik za edukaciju odgojno-obrazovnih djelatnika za rad s djecom oštećena sluha i/ili govora*. Zagreb: Osnovna škola Davora Trstenjaka
8. Duvnjak, I. (2015). *Učimo zajedno: priručnik za pomoćnike u nastavi za rad s djecom s teškoćama u razvoju*. Osijek: Osječko-baranjska županija: Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti: Sveučilište J.J.Strossmayera.
9. Ivasović, V., Andrijević-Gajić, L. (2008). *Gluho/nagluho dijete u redovnom obrazovnom sustavu: problem ili izazov?*. Zagreb: Hrvatski savez gluhih i nagluh.
10. Kostelnik, M. , Onaga, E., Rohde, B., Whiren, A. (2002). *Djeca s posebnim potrebama: priručnik za odgajatelje, učitelje i roditelje*. Zagreb: Educa.
11. Kovačević, T., Đoković, S. (2023). Development of artistic expression in deaf and hard of hearing preschool children, *Baština* 33(60), 508-521, dostupno 20. srpnja 2024.; https://www.researchgate.net/publication/371645970_Development_of_artistic_expression_in_deaf_and_hard_of_hearing_preschool_children.

12. Košćec Bousfield, G. (2014). Prilagodbe u nastavi likovne kulture. U: Bakota, K. (ur.). *Čujete li razliku?: Priručnik za edukaciju odgojno-obrazovnih djelatnika za rad s djecom oštećena sluha i/ili govora*. Zagreb: Osnovna škola Davora Trstenjaka
13. Lovrenčić, S. (2019). *Šest šetnji Slave Raškaj*. Zagreb: Mala zvona.
14. Maksimović, A. (2013). Reggio Emilia kurikulum predškolskog vaspitanja i obrazovanja. U: Perić, D.(ur.) *Zbornik radova sa naučnog skupa Razvojne karakteristike deteta predškolskog uzrasta*. Novi Sad: Fakultet za sport i turizam TIMS, 79-86, dostupno 21. srpnja 2024.; https://www.researchgate.net/publication/328282204_Reggio_Emilija_kurikulum_pred_skolskog_vaspitanja_i_obrazovanja.
15. Mitchiner, J., Batamula, C., Kite, B. (2018). Hundred Languages of Deaf Children: Exploring the Reggio Emilia Approach in Deaf Education. *American Annals of the Deaf* 163(3), 294-327 , dostupno 20 .srpnja 2024.; https://www.researchgate.net/publication/326987078_Hundred_Languages_of_Deaf_Children_Exploring_the_Reggio_Emilija_Approach_in_Deaf_Education.
16. Novaković, S. (2015). Preschool Teacher's Role in the Art Activities of Early and Preschool Age Children. *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, 17(1), 153-163.
17. Petrač. L. (2015). *Dijete i likovno umjetničko djelo*. Zagreb: Alfa.
18. Slunjski, E. (2013). *Kako djetetu pomoći da... (p)ostane kreativno i da se izražava jezikom umjetnosti: priručnik za roditelje, odgajatelje i učitelje*. Zagreb:Element.
19. Šarančić, S. (2013). Dobrobiti likovnog stvaralaštva. *Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju*, 91-104 , dostupno 15.srpnja 2024.; <https://hrcak.srce.hr/file/204662>.
20. Zrilić, S. (2013). *Djeca s posebnim potrebama u vrtiću i nižim razredima osnovne škole*. Zadar: Sveučilište u Zadru.
21. Hrvatski savez gluhoslijepih osoba "Dodir". Preuzeto: 11.6.2024.; <https://dodir.hr/>.
22. Hrvatsko društvo prevoditelja znakovnog jezika. Preuzeto: 11.6.2024. ; <https://www.prevoditeljihzj.eu>.
23. Slava Raškaj. Preuzeto: 11.6.2024. https://hr.wikipedia.org/wiki/Slava_Ra%C5%A1kaj.
24. Zakon o hrvatskom znakovnom jeziku i ostalim ustavima komunikacije gluhih i gluhoslijepih osoba u Republici Hrvatskoj (2015). Preuzeto: 11.6.2024. <https://www.zakon.hr/z/815/Zakon-o-hrvatskom-znakovnom-jeziku-i-ostalim-sustavima-komunikacije-gluhih-i-gluhoslijepih-osoba-u-Republici-Hrvatskoj>.

25. Janson, H.W. *History of art* (1962). dostupno 17.srpnja 2024. ;
<https://archive.org/details/history-of-art-janson/page/17/mode/1up?view=theater>.
26. Parkyn, E. *An introduction to the study of prehistoric art* (1915). str.37,dostupno
17.srpnja2024.;<https://archive.org/details/introductiontost00park/page/n9/mode/2up?ref=ol&view=theater>.

9. PRILOZI

Prilog 1. *Popis slika*

Slika 1. *Nosorog , ranjenik i bizon (oko 15.000 – 13.000 pr. Kr.),*

Izvor:

https://ia801904.us.archive.org/BookReader/BookReaderImages.php?zip=/7/items/history-of-art-janson/History_of_Art%20JANSON_jp2.tar&file=History_of_Art%20JANSON_jp2/History_of_Art%20JANSON_0035.jp2&id=history-of-art-janson&scale=4&rotate=0

Slika 2. *Prikaz dijelova uha*

Izvor: <https://www.microton.hr/uho-i-osjet-sluha/>

Slika 3. *Dvoručna i jednoručna abeceda*

Izvor: https://www.prevoditeljhzj.eu/media/kyshho3z/smjernice-za-prevoditelje-u-kriznim-situacijama_final_final.pdf

Slika 4. *Osobne zamjenice*

Izvor: Tarczay, S. i suradnici (2006): *Znak po znak 1*, Udžbenik za učenje hrvatskog znakovnog jezika, str. 56.

Slika 5. *Posvojne zamjenice*

Izvor: Tarczay, S. i suradnici (2006): *Znak po znak 1*, Udžbenik za učenje hrvatskog znakovnog jezika, str. 69.

Slika 6. *Slava Raškaj*

Izvor: https://hirc.botanic.hr/vrt/hrv/novosti/Novosti_Raskaj.htm

Slika 7. *Kruške (oko 1885)*

Izvor: https://hirc.botanic.hr/vrt/hrv/novosti/Novosti_Raskaj.htm

Slika 8. *Lopoči (1899)*

Izvor: https://hirc.botanic.hr/vrt/hrv/novosti/Novosti_Raskaj.htm

Slika 9. *Stablo u snijegu*

Izvor: <https://www.hkv.hr/hkvpedija/proza/40398-hrvatske-heroine-slava-raskaj.html>

Slika 10. *Pjesma „Sto jezika“*

Izvor: Rigatti, Z. (2000). Reggio pedagogija – učenje života na krilima mašte. Dječji vrtić, 6(21), str.11

Slika 11. *Kuća, drvo i dvorište*

Izvor: Osobna arhiva

Slika 12. *Kućica za ptice, drveće i dvorište*

Izvor: Osobna arhiva

Slika 13. *Bubamara*

Izvor: Osobna arhiva

Slika 14. *Duga*

Izvor: Osobna arhiva

Prilog 2. *Izjava o izvornosti završnog/diplomskog rada*

Izjavljujem da je moj završni/diplomski rad izvorni rezultat mog rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(Vlastoručni potpis studenta)